अनुक्रमांक..

नाम..

अर्द्धवार्षिक परीक्षा 2021-2022

विषय – संस्कृत

समय – 3 घंटा **कक्षा – 10** **पूर्णांक – 100**

नोट:–अस्मिन् प्रश्नपत्रे चत्वारः खण्डाः सन्ति। उत्तराणि पृथक् प्रदत्तायात् उत्तर पुस्तिकायां लेखनीयानि। प्रत्येकं खण्डम् अधिकृत्य उत्तराणि क्रमेण एकस्मिन् स्थान लेखनीयानि प्रश्न पत्रे उत्तराणि न लेखनीयानि। प्रश्न संख्या प्रश्नपत्रानुसार् अवश्यमेव लेखनीया। खण्ड संख्या अपि लेखनीयां।

खण्ड–'क' *(अपठितांश अवबोधनम्)*

1. अधोलिखित अनुच्छेदं पठित्वा अनुच्छेदाधारितान् प्रश्नान् उत्तर।

'मातराः सर्वभूतानां गावः सर्वसुखप्रदाः उक्तकथनं गो–श्रेष्ठतां प्रतिपादयन्ति वस्तुतस्तु गौः अस्माकं माता अस्ति। यतः गौः स्वामृतोपमेन दुग्धेन मातृवत् अस्मान् पालयति। गौराकृतिः अति सरला मनोहरा च भवति। गोमूत्रपनेन उदररोगाः नश्यन्ति। अस्माभिः गोपालनं गोरक्षणम् च कर्तव्यम्। उक्तं च गोवो ममाग्रतः सन्तु, गावों में सन्तु पृष्ठतः।

(अ) एकपदेन उत्तरत– 2

(क) सर्वसुखप्रदाः काः ? (ख) गौः कीदृशेन दुग्धेन अस्मान् पालयति?

(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत– 1

(क) सर्वभूतानां मातरः काः प्रोक्ताः ?

(स) निर्देशानुसारम् उत्तरत– 2

(क) 'गौः इत्यस्य शब्दस्य एकं पर्यायशब्दं लिखत।

(ख) 'गौराकृतिः' इत्यस्मिन् शब्दे सन्धि–विच्छेदं कुरुत।

2. अधोलिखितमनुच्छेदं पठित्वा अनुच्छेदाधारितान् प्रश्नान् उत्तरत–

वैज्ञानिकाः सञ्चारसाधनेषु नवीनतमान् आविष्कारान् कुर्वन्ति। येन सन्देशप्रेषणे अधिकतमा सुविधा स्यात्। चलभाषितयन्त्रम् (मोबाईल सैलफोन) तादृशम् एवं लोकप्रिययन्त्रम्। बालाः, वृद्धाः युवकाः पुरुषाः महिलाः, नागरिकाः, ग्रामीणः कर्मकराः च सर्वेषाम् एवं एतत् कर्णभूषणं जातम् यानानि आरुढ़ाः, कार्यालयेषु कार्य कुर्वन्तः। मार्गेषु चलन्तः सभागारेषु प्रवचनं श्रृणवन्तः जनाः अस्य ध्वनिं श्रुत्वा वार्त्तामग्नाः भवन्ति। अविवेकपूर्णः अस्य प्रयोगः कार्येषु व्याधानि करोति। मार्गेषु दुर्घटनाः भवन्ति। सभागारेषु, कक्षासु अन्य स्थानेषु च अव्यवस्था भवति। सत्यम् अस्ति यत् आविष्कारः कदापि हानिकरः न, परन्तु तस्य दुष्प्रयोगेण जीवनस्य शान्तिः नश्यति। वस्तुतः वयं यन्त्रस्य अधीनाः न स्याम, अपितु यन्त्रम् अस्माकम् अधीनं स्यात्। ते एवं बुद्धिमन्तः ये विज्ञानस्य सदुपयोगं कुर्वन्ति।

(अ) एकपदेन उत्तरत– 2

(क)के विज्ञानस्य सदुपयोगं कुर्वन्ति ? (ख) अद्यत्वे किं लोकप्रियं यन्त्रम् ?

(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत– 4

(क) जीवनस्य शान्तिः कथं नश्यति ?

(ख) चलभाषितयन्त्रम् (मोबाईल सैलफोन) केषां कर्णभूषणं जातम् ?

(स) निर्देशानुसार उत्तरत– 2

(क) 'लाभकरः' अस्य विलोमपदं गद्यांशात् चित्वा लिखत।

(ख) 'आकर्ण्य' अस्मिन् अर्थे किं पर्यायवाचिपदं गद्यांशे प्रयुक्तम् ?

https://www.ukboardonline.com

(द) अस्य गद्यांशस्य उपयुक्तं शीर्षकं लिखत। 2

खण्ड 'ख' (रचनात्मकं लेखनम्)

3. रुग्णावकाशार्थं प्रधानाचार्यं प्रति पत्रं मञ्जूषायां प्रदत्तैः शब्दैः पूरयित्वा उत्तर पुस्तिकायां लिखत। 5

(i) ....

प्रधानाचार्य महाभागः

इण्टर कॉलेज रुद्रप्रयागः

महोदयः,

विनम्र निवेदनमस्ति यत् (ii) .... अहं सहसा (iii) ....अस्मि विद्यालयम्। (iv) .... असमर्थः अस्मि। अतः (v) ....अवकाशं स्वीकृत्य अनुग्रहणतु भवान्।

(मञ्जूषा–उपस्थातुम्, ज्वरार्तः, सेवायाम्, विगतरात्रितः, एकादशतारिकायाः)

4. मञ्जूषातः शब्दचयनं कृत्वा निम्नांकित संवादं पूरयत्– 5

राघवः– भारतम् अस्माकं राष्ट्रम् (i) .... सर्वे भारतीयाः

रमा – शोभनम् (ii) .... इयं भारतभूमिः।

राघवः– (iii) ....मुकुटरिव शोभते।

रमाः – सागरः (iv) .... चरणौ प्रक्षलयति।

राघवः– धन्याः वयम् (v) ....।

मञ्जूषा : – स्वर्गतुल्या, हिमालयः, वयं भारतीयः अस्याः

5. "अनुशासनम्" इति विषयम् अधिकृत्य पञ्चवाक्येषु एकम् अनुच्छेदं लिखत। सहायतार्थम् अधः मञ्जूषादत्ता। 10

(मञ्जूषा :छात्र वर्गस्य, दुःखपूर्ण, सर्वस्मिन्, वर्तते, मानवजीवने, अनुशासनस्य, आज्ञापालनम् महती।)

खण्ड 'ग' (अनुप्रयुक्त व्याकरणम्)

6. अधोलिखितेषु रेखांकित पदेषु सन्धि/सन्धि विच्छेदम् कृत्वा उत्तरपुस्तिकायां लिखत–3

(क) गृह + अभिमुखाः सर्वे छात्राः। (ख) रामोऽहं व्याकुलात्मा।

(ग) अतीव सुन्दरम् इदं भवनम्।

7. रेखांकित पदेषु समासं/समास विग्रहं कृत्वा लिखत– 4

(क) राजा यथाशक्तिः दानं ददाति। (ख) नीलकण्ठः हिमालये वसति।

(ग) बालकः अष्टाध्यायी स्मरति। (घ) राजः पुरुषः तत्र तिष्ठति।

8. रेखांकित पदेषु प्रकृति प्रत्ययौ संयोज्य वाक्यानि उत्तर पुस्तिकायां लिखत– 5

(क) माम ग्रन्थः पठ् + क्त। (ख) अज + टाप् जलं विपति।

(ग) जलं पा + क्त्वा सः गृहं गच्छति।

9. मञ्जूषायाः सहायतया निम्नलिखित वाक्यानि अव्ययशब्दैः पूरयित्वा लिखत– 5

(क) कुम्भं करोति........................कुम्भकारः।

(ख) अहम्........................अगच्छतम् ? इति न जानामि।

(ग) ....अहम् लिखामि तावत् त्वम् पठ।

(घ) असत्यं........................वद्।

(ङ) त्वया........................आयातः ?

10. अधोलिखित वाक्यानां वाच्यपरिवर्तनं कृत्वा उत्तर पुस्तिकायां लिखत– 3

(क) छात्रः पत्रं लिखति। (ख) सा दानं ददाति। (ग) मया तत्र गम्यते।

https://www.ukboardonline.com

11. घटिकाः दृष्ट्वा शब्देषु लिखत, रमेशः कदा किं करोति। 4

(क) 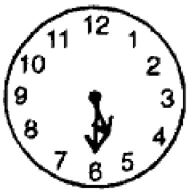 (ख) 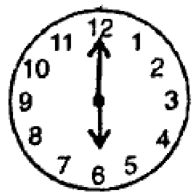 (ग) 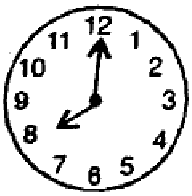 (घ) 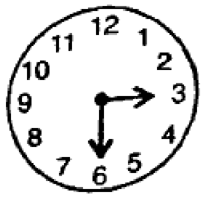

5:30 बजे | 6:00 बजे | 8:00 बजे | 3:30 बजे

(क) अजयः प्रातः..............उतिष्ठति। (ख) सः प्रातः..............व्यायामं करोति।

(ग) सः ....विद्यालयं गच्छति। (घ) सः..............गृहम् आगच्छति।

12. अधोलिखित वाक्ये अंकाना स्थाने संख्यावाचक विशेषणैः रिक्तस्थानपूर्तिं संस्कृतेन कृत्वा पुनः उत्तर पुस्तिकायां लिखत– 2

(क) मम विद्यालये (23)........................... अध्यापिकाः सन्ति।

(ख) अस्माकं विद्यालयस्य परीक्षा परिणामः (92)..................................प्रतिशतम् अस्ति।

खण्ड 'घ' (पठित अवबोधनम्)

13. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा तत् आधारितान् प्रश्नान् उत्तरपुस्तिकायाम् उत्तरत।

कश्चित् कृषकः बलीवर्दाभ्यां क्षेत्रकर्षणं कुर्वन्नासीत्। तयोः बलीवर्दयोः एकः शरीरेण दुर्बलः जवेन गन्तुमशक्तश्चासीत्। अतः कृषकः तं दुर्बलं वृषभं तोदनेन नुद्यमानः अवर्तत। सः ऋषभः हलमूढ्वा गन्तुमशक्तः क्षेत्रे पपात्। क्रुद्धः कृषीवलः तमुत्थापयितुं बहुवारम् यत्नमकरोत् तथापि वृषः नोत्थितः। https://www.ukboardonline.com

(अ) एकपदेन उत्तरत– 1

(क) कः क्षेत्रकर्षणं कुर्वन्नासीत् ?

(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत– 2

(क) बलीवर्दयोः एकः कीदृशः आसीत् ?

(स) निर्देशानुसार उत्तरत– 2

(क) 'कृषकः' इत्यर्थे किम् अन्यपदम् अत्र प्रयुक्तम् ?

(ख) 'ऋषभः' इति पदस्य पर्यायवाचिपदं गद्यांशात् चित्वा लिखत।

14. अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत–

गुणी गुणं वेत्ति न वेत्ति निर्गुणोः।
बली बलं वेत्ति न वेत्ति निर्बलः।
पिको वसन्तस्य गुणं न वायसः।
करी च सिंहस्य बलं न मूषकः।

(अ) एकपदेन उत्तरत– 1

(क) कस्यापि बलं कः वेत्ति ?

(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत– 2

(क) पिको कस्य गुणं वेत्ति ? (ख) मूषकः कस्य बलं न वेत्ति ?

(स) निर्देशानुसार उत्तरत– 2

(क) 'करी' इत्यस्य पदस्य पर्यायपदं लिखत।

(ख) 'पिको वसन्तस्य गुणं न वायसः' अत्र अन्तर्निहितं क्रिया पदं किम् ?

15. अधोलिखित नाट्यांशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत–

रामः – अहो ! उदात्तरम्यः समुदाचारः।
किं नामधेयो भवतोर्गुरुः ?

लवः – ननु भगवान् वाल्मीकिः।

https://www.ukboardonline.com

रामः – केन सम्बन्धेन।
लवः – उपनयनोपदेशेन।
रामः – अहमत्र भवतोः जनकं नाम तो वेदितु मिच्छामि।
लवः – न हि जानाम्यस्य नामधेयम्।
न कश्चिदस्मिन् तपोवने तस्य नाम व्यवहरति।
रामः – अहो माहात्म्यम्।
कुशः – जानाम्यहं तस्य नामधेयम्।
रामः – कथ्यताम्
कुशः – निरनुक्रोशो नाम.......।
रामः – वयस्य, अपूर्व खलु नामधेयम्।

(अ) **एकपदेन उत्तरत–** 1

(क) समुदाचारः कीदृशः भवति ?

(ब) **पूर्णवाक्येन उत्तरत–** 2

(क) भगवान् बाल्मीकिः केन सम्बन्धेन लवकुशयोः गुरुः ?
(ख) लवकुशयोः जनकं नामतो कः वेदितुमिच्छति ?

(स) **निर्देशानुसार उत्तरत–** 2

(क) 'उपनयनोपदेशेन' इत्यस्मिन् पदे सन्धि–विच्छेदम् कुरुत।
(ख) 'भवतो' सर्वनाम पदस्थाने संज्ञापदं लिखत।

16. अधोलिखित श्लोकयोः भावार्थ उपयुक्त पदैः पूरयित्वा लिखत–

(क) आलस्यं हि मनुष्याणां शरीरस्थो महान रिपुः। 6
नास्त्यद्यमसमो बन्धुः कृत्वायं नावसीदति।।
भावार्थः– आलस्यं मनुष्याणां (i)...........वर्तते।
तस्मात आलस्यं सर्वथा (ii).............।
सुखमय जीवन निर्वहनाय उद्यमः (iii)................।

17. अधोलिखित श्लोकयोः अन्वयं पूरयित्वा उत्तरपुस्तिकायां लिखत– 6

शरीरायसजननं कर्म व्यायाम संज्ञितम्।
तत्कृत्वा तु सुखं देहं विमृद्नीयात् समन्ततः।।
अन्वयम्– शरीरायासजननं कर्म (i).......... (भवति), तत् कृत्वा (ii).......... समन्ततः सुखं (iii)...........।

18. रेखांकित पदमाधृत्य प्रश्न निर्माणं कृत्वा उत्तरपुस्तिकायां लिखत्– 8

(क) तत्र <u>राजसिंहो</u> नाम राजपुत्रः वसति स्म। (ख) बुद्धिमति <u>चपेटया</u> पुत्रौ प्रहृतवती।
(ग) <u>व्याघ्रं</u> दृष्ट्वा धूर्तः श्रृंगालः अवदत्। (घ) त्वं <u>मानुषात</u> विभेषि।

19. संस्कृतेन वाक्य प्रयोगं कुरुत– 2

(क) जलं (ख) सूर्यः

20. अधोलिखितानि वाक्यानि घटनाक्रमेण संयोजयत– 4

(क) मार्गे सा एकं व्याघ्रम् अपश्यत्।
(ख) व्याघ्रं दृष्टवा सा पुत्रौ ताडयन्ती उवाच–अधुना एकमेव व्याघ्रं विभज्य भुज्यत।
(ग) व्याघ्रः व्याघ्रमारी इयमिति मत्वा पलायितः।
(घ) बुद्धिमती पुत्र द्वयेन उपेता पितुर्गृहं प्रति चलिता।

◆ ◆ ◆ ◆ ◆ ◆ ◆

https://www.ukboardonline.com